ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаар

Нэг. Хуулийн төслийн ерөнхий агуулга, зохицуулах харилцаа

Энэхүү хуулийн нэмэлт өөрчлөлтөөр иргэдийн орон нутгийн түвшинд төрийн хэрэгт шууд болон төлөөллийн байгууллагаараа дамжуулан оролцох Үндсэн хуулиар баталгаажсан эрхийг бодитоор хэрэгжүүлэх, нутгийн өөрөө удирдах байгууллагын үйл ажиллагаанд иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх, шийдвэр гаргалтын ил тод байдал, хариуцлагыг сайжруулах зорилготой.

Нэмэлт өөрчлөлт нь Монгол Улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах замаар орон нутгийн эдийн засаг, нийгмийн тулгамдсан асуудал, нийтийн ашиг сонирхлыг хөндсөн асуудлаар иргэд хамтын дэмжлэгт тулгуурласан нийтийн өргөдөл гаргах институтийг бий болгоход чиглэж байгаа юм. Энэ хүрээнд иргэдийн оролцоог системтэй, ил тод, хүртээмжтэй байдлаар хангах нэгдсэн цахим платформ ашиглах эрх зүйн үндсийг тогтоож, иргэдийн гаргасан санал, санаачилга нь зөвхөн зөвлөлдөх шинжтэйгээр үлдэх бус, тодорхой нөхцөлийг хангасан тохиолдолд нутгийн өөрөө удирдах байгууллагын шийдвэр гаргалтад заавал хэлэлцэгдэх түвшинд хүргэх зохицуулалтыг тусгалаа.

Хуулийн төслөөр иргэд болон нутгийн өөрөө удирдах байгууллага хоорондын харилцааг зохицуулна. Үүнд, орон нутгийн эдийн засаг, нийгмийн тулгамдсан асуудлаар нийтийн өргөдөл гаргах, уг өргөдөлд хуульд заасан тооны иргэн дэмжлэг үзүүлсэн тохиолдолд Иргэдийн Нийтийн Хурал, Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаар заавал хэлэлцэх, хэлэлцсэн шийдвэр, үр дүнг олон нийтэд ил тод мэдээлэхтэй холбоотой харилцаа хамаарна. Зохицуулалтын хамрах хүрээ нь орон нутгийн түвшин дэх нийтийн ашиг сонирхлыг хөндсөн харилцаагаар хязгаарлагдах бөгөөд иргэний хувийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхолтой холбоотой өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх харилцааг хамаарахгүй.

Нутгийн өөрөө удирдах байгууллага нь иргэдийн цахим оролцоог бодитоор хангах зорилгоор танилт, баталгаажуулалтын системд суурилсан цахим оролцооны боломжийг бүрдүүлэх, түүнийг хэрэгжүүлэх хууль ёсны үүрэг хүлээнэ. Энэ нь биечлэн оролцох боломжгүй иргэдийн оролцооны эрхийг баталгаажуулахад чиглэсэн бөгөөд цахим оролцоог заавал хэрэгжүүлэхийг тулгах бус, тухайн орон нутгийн нөхцөл байдалд нийцүүлэн хэрэгжүүлэх уян хатан зохицуулалт болно.

Хоёр. Хуулийн төсөлд тусгасан зарчмын шинжтэй зохицуулалт

Хуулийн төсөлд дараах зарчмын шинжтэй зохицуулалтыг тусгав.

Нэгдүгээрт, иргэдийн оролцоог бодитой, үр нөлөөтэй болгох зарчмыг баримталж, нийтийн өргөдлийг зөвлөмжийн шинжтэйгээр хязгаарлахгүй, харин хуульд заасан тодорхой нөхцөл хангагдсан тохиолдолд нутгийн өөрөө удирдах байгууллагаар заавал хэлэлцүүлэх нөхцлийг баталгаажуулж байна. Энэ нь иргэдийн хамтын санаачилгыг албан ёсоор хэлэлцэх, үндэслэл бүхий хариу өгөх үүргийг тодорхойлох зорилготой бөгөөд шийдвэр гаргах бүрэн эрхэд халдахгүй.

Хоёрдугаарт, ил тод, нээлттэй байх зарчмыг хэрэгжүүлэх зорилгоор нийтийн өргөдөл, санал авах үйл явц, түүнийг хэлэлцсэн дүн, гаргасан шийдвэрийг цахим системээр дамжуулан олон нийтэд нээлттэй, хүртээмжтэй байдлаар мэдээлэхийг хуульчилж байна. Энэ нь орон нутгийн шийдвэр гаргалтад олон нийтийн хяналтыг нэмэгдүүлэхэд чиглэнэ.

Гуравдугаарт, оролцооны найдвартай байдал, бодит байдлыг хангах зорилгоор цахим танилт, баталгаажуулалтын систем, тоон гарын үсгийг ашиглан иргэдийн оролцоог баталгаажуулах зохицуулалтыг тусгасан. Уг зохицуулалт нь давхардсан болон хуурамч оролцооноос сэргийлэх, иргэдийн оролцооны үр дүнд итгэх итгэлийг нэмэгдүүлэх ач холбогдолтой.

Гурав. Тухайн харилцааг хууль, эрх зүйн бусад актаар зохицуулж ирсэн байдал

Иргэдийн өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэхтэй холбоотой харилцааг Монгол Улсад шууд болон шууд бус байдлаар хэд хэдэн хууль, эрх зүйн актаар зохицуулдаг. Иргэд төрийн байгууллага, албан тушаалтанд өргөдөл, гомдол гаргах эрхийн үндэс нь Монгол Улсын Үндсэн хуульд туссан байдаг бөгөөд иргэн төрийн хэрэгт оролцох, төрийн байгууллага, албан тушаалтанд хандан өргөдөл, гомдол гаргаж шийдвэрлүүлэх эрхтэй хэмээн баталгаажуулсан нь уг харилцааны суурь зарчим болж иржээ. Энэхүү зарчмыг хэрэгжүүлэх зорилгоор “Иргэдээс төрийн байгууллага, албан тушаалтанд гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх тухай хууль”-ийг баталж, иргэдийн гаргасан өргөдөл, гомдлыг хүлээн авах, бүртгэх, шалгах, шийдвэрлэх, хариу өгөх хугацаа, хэлбэр, төрийн байгууллага, албан тушаалтны үүрэг, хариуцлагыг нарийвчлан зохицуулсан байдаг. Уг хууль нь иргэний хувийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол зөрчигдсөн эсэхийг захиргааны журмаар шийдвэрлэхэд чиглэсэн байдаг бөгөөд өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх харилцааг шууд зохицуулж ирсэн гол хууль юм.

Түүнчлэн, Захиргааны ерөнхий хууль болон Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль нь иргэний өргөдөл, гомдлын дагуу гарсан захиргааны шийдвэрийн хууль ёс, үндэслэлийг хянах, эрхээ хамгаалуулах

механизмыг бүрдүүлсэн байдаг бол Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль, Цахим гарын үсгийн тухай хууль, Хүний хувийн мэдээллийг хамгаалах тухай хууль зэрэг нь мэдээлэл авах, цахимаар өргөдөл гаргах, хувийн мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангах замаар энэхүү харилцааг шууд бус байдлаар зохицуулдаг.

Мөн Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуулиар нутгийн өөрөө удирдах байгууллагад иргэдийн өргөдөл, санал, гомдлыг хүлээн авах, шийдвэрлэх, холбогдох байгууллагад уламжлах чиг үүргийг тодорхойлсноор орон нутгийн түвшинд эрх зүйн орчныг бүрдүүлсэн байдаг.

Гэвч эдгээр зохицуулалт нь хувь хүний эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалахад чиглэж байдаг буюу нийтийн ашиг сонирхлыг хөндсөн, иргэдийн хамтын санаачилгад тулгуурласан нийтийн өргөдлийг бие даасан институцийн түвшинд зохицуулж чадахгүй юм.

Харин Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 39 дүгээр зүйлээр иргэд нийтийн өргөдөл гаргах боломжтой хэдий ч энэхүү эрх нь зөвхөн Улсын Их Хурлын хууль тогтоох, хянан шалгах үйл ажиллагаанд иргэдийн оролцоог ханган нийтийн ашиг сонирхлыг хөндсөн тодорхой асуудлаар иргэдээс ирүүлсэн өргөдлийг шийдвэрлэхэд чиглэдэг байна.

Дөрөв. Хуулийн төслийг боловсруулахтай холбогдуулан хууль санаачлагчаас авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ

Хууль санаачлагчдын зүгээс энэхүү хуулийн нэмэлт өөрчлөлтийн төслийг боловсруулах зорилгоор хуульч, судлаач, иргэний нийгмийн байгууллагын төлөөлөл орсон ажлын хэсгийг байгуулан ажилласан.

Хуулийн төслийн хүрээнд орон нутгийн төрийн байгууллагуудаас гарч буй шийдвэрүүдэд иргэдийн оролцооны түвшинг үнэлэх зорилгоор орон нутгийн хөгжлийн санд иргэдээс ирүүлсэн санал, өргөдөл, гомдол, хүсэлтийн тоо, тэдгээрийн хэрэгжилт, шийдвэрлэсэн хувь хэмжээ, үр дүнг тоон болон чанарын мэдээллийн шинжилгээ, бусад улс орны ижил төстэй платформууд, тэдгээрийн хэрэгжилт, тоон мэдээлэл болон онцлох жишээнүүдийн харьцуулалт бүхий судалгаа, лавлагаа, мэдээллийг Улсын Их Хурлын Тамгын газрын дэргэдэх Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэнгээр гүйцэтгүүлэв.

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 38 дугаар зүйлд заасны дагуу хуулийн төслийг олон нийтээр хэлэлцүүлэх ажиллагааг цахим болон танхимын хэлбэрээр зохион байгуулсан. Цахим хэлэлцүүлэг 2025 оны 12 дугаар сарын 23-нд d.parliament.mn платформд байршиж иргэдийн саналыг авч эхэлсэн бол биечилсэн хэлэлцүүлгүүдийг 2026 оны 1 дүгээр сарын 21-нд Төрийн ордны Үндсэн хууль танхимд, мөн 2026 оны 01-р сарын 23-ны өдөр Баянгол дүүргийн ИТХ, Иргэний танхим зохион байгуулав.

Танхимын хэлэлцүүлэгт төрийн болон төрийн бус байгууллага, иргэний нийгмийн төлөөлөл, хараат бус судлаачид, иргэд, Хэнтий, Сэлэнгэ, Баганаур, Дархан, Сүхбаатар дүүргийн ИТХ-ын төлөөлөгчид, төрийн захиргааны байгууллагын ажилтнууд оролцсон. Цахим хэлбэрээр 5 санал, танхимын хэлэлцүүлгийн явцад нийт 17 санал олон нийтээс ирсэнийг хуулийн төсөлд тусгав.

Хуулийн төслийг хэлэлцүүлэх явцад иргэд, байгууллагуудаас цахим оролцоог дэмжих, ил тод байдлыг хангах чиглэлээр олон санал ирүүлсэн. Үүнд, өргөдөл гомдлыг сум, дүүргийн хэмжээнд нэгдсэн системд оруулах, хурлын тов, шийдвэрийг цахимд бүрэн байршуулах, байгаль орчны асуудлаар зураг, байршил хавсаргаж хэлэлцүүлэх боломжийг хуульчлах хүсэлтүүд багтсан байна. Харин цөөн хүний оролцоотой шийдвэр гаргах, хуурамч лобби үүсэх, үргүй зардал гарах эрсдэлээс сэргийлж, нийтийн өргөдлийг цахимд байршуулах хугацааг ажлын 30 хоног болгох, хэлэлцэх иргэдийн дэмжлэгийн хувь хэмжээг 3% ба 5% байгааг 5% ба 8% болгон өсгөх шаардлагыг тавьжээ.

Орон нутгийн хурлын байгууллагуудын зүгээс Иргэдийн Нийтийн Хурлын даргын бүрэн эрхийг сонгуулийн хугацаатай уялдуулах, хурал зарлах зохицуулалтыг нарийвчлах, баг хорооны ИНХ-ын архивыг дээд шатны хурлын ажлын алба эсвэл төрийн архивт шилжүүлэх санал өгсөн байна. Мөн хурлын даргын захирамжийн эрх хэмжээг өргөтгөх, шагнал уламжлах эрхийг нэмэх, хууль зөрчсөн шийдвэрийг дээд шатны Хурлын дарга хүчингүй болгодог байх зэрэг захиргааны өөрчлөлтүүдийг дэвшүүлжээ. Нийслэлийн дүүргүүдээс Сонгинохайрхан, Чингэлтэй, Хан-Уул дүүргүүд төслийг дэмжсэн бол Налайх, Баянзүрх дүүрэг тусгайлсан саналгүй гэсэн ба Баянгол дүүрэг саналуудаа нэгтгэн дараа хүргүүлэхээ мэдэгдсэн байна.

Мөн УИХ-ын Инновац, цахим бодлогын байнгын хорооноос “Хууль тогтоох үйл ажиллагаанд иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх нь” сэдэвт хэлэлцүүлгийг 2025 оны 4 дүгээр сарын 16-ны өдөр зохион байгуулж хууль тогтоох үйл ажиллагаанд иргэдийн оролцоог бодитой, үр нөлөөтэй болгоход цахим системийн үүрэг, уг системийн эрх зүйн зохицуулалт, техникийн шийдэл, сурталчилгаа, судалгаанд суурилсан сайжруулалтууд зэрэг цаашид хийх ажлуудын талаар байр сууриа илэрхийлсэн.

Хэлэлцүүлгийн үеэр УИХ-ын Тамгын газрын Хуулийн газар, Мэдээллийн технологийн газраас нийтийн өргөдлийн цахим системийн өнөөгийн байдал, хэрэгжилтийн статистик мэдээлэл, тулгамдаж буй асуудлын талаар танилцуулга хийсэн. Мөн иргэний нийгмийн байгууллагын төлөөлөл, судлаачид хууль тогтоох үйл ажиллагаанд олон нийтийг оролцуулах одоогийн хэлбэр, ил тод байдал, санал авах хугацаа, хэлэлцүүлгийн арга хэлбэрийг сайжруулах шаардлагын талаар саналаа хэлсэн. Түүнчлэн нийтийн өргөдлийн цахим системийг ашигласан иргэдийн төлөөлөл өөрсдийн туршлага, тулгарсан хүндрэл, санал дэмжлэг цуглуулах явц дахь саад бэрхшээлийг хуваалцаж, системийн хүртээмж,

хэрэглээний хялбар байдлыг сайжруулах, мэдээлэл түгээх ажлыг эрчимжүүлэх шаардлагатайг тэмдэглэсэн.

Улсын Их Хурлын Өргөдлийн байнгын хорооноос “Улсын Их Хурлын хууль тогтоох, хянан шалгах үйл ажиллагаанд иргэдийн оролцоог хангах нь” сэдэвт хэлэлцүүлгийг 2025 оны 12 дугаар сарын 02-нд зохион байгуулж, нийтийн өргөдлийг цахим системээр дамжуулан хүлээн авах, нийтлэх, санал авах ажиллагааг зохицуулах журмын төслийг олон талын оролцоотойгоор хэлэлцсэн.

Хэлэлцүүлгийн үр дүнд, журмын төсөлд нийтийн өргөдөлд тавигдах шаардлага, хугацаа, ил тод байдлын зохицуулалтыг тодорхой болгох, цахим системийн хүртээмж, хэрэглээний хялбар байдал, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд саадгүй ашиглах нөхцөлийг бүрдүүлэх, эргэх холбоог сайжруулах зааltуудыг тусгаж нийтийн өргөдлийн цахим системийг бодит үр нөлөөтэй хэрэгсэл болгож чадах агуулгуудыг шингээх шаардлагатайг онцолсон болно.

Тав. Гадаад орны туршлага, бусад судалгаа, шинжилгээний тайлангийн дүгнэлт

Орон нутгийн түвшинд иргэдийн оролцоог хангах, шийдвэр гаргах үйл явцад татан оролцуулах платформыг хөгжүүлэх ажлын хүрээнд жишиг платформыг санаачлан хэрэгжүүлж буй гадаадын улс орнуудын туршлагыг судлах зорилгоор “Орон нутгийн түвшинд иргэдийн оролцоог хангах, шийдвэр гаргах үйл явцад татан оролцуулах платформ” харьцуулсан судалгааг Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэнгээр гүйцэтгүүлсэн болно.

Судалгаанд хамрагдсан Бразилын “Brasil Participativo”, Энэтхэгийн “MyGov”, Исландын Рейкьявикийн “Better Reykjavík” болон Испанийн Барселона хотын “Decidim.barcelona” платформууд нь зорилго, оролцооны хэлбэрийн хувьд харилцан адилгүй боловч нийтлэгээр иргэдийн шууд оролцоог институцийн түвшинд нэмэгдүүлэх, бодлого боловсруулах, төсөв хэлэлцэх, хот төлөвлөлт, салбарын реформ зэрэгт иргэдийн санал санаачилгыг системтэй шингээхэд чиглэсэн байна.

Үндэсний түвшний платформууд болох Бразил болон Энэтхэгийн системүүд нь хөгжлийн төлөвлөгөө, салбарын бодлогын төслүүдэд (жишээ нь, “Үндэсний хөгжлийн төлөвлөгөө 2024-2027”, боловсролын шинэ бодлого, татварын шинэчлэл) иргэдийн саналыг авах өргөн цар хүрээтэй цахимжсан зөвлөлдөх, санал авах тогтолцоог бүрдүүлжээ. Харин хотын түвшний платформууд болох Рейкьявикийн “Better Reykjavík” болон Барселонагийн “Decidim.barcelona” нь орон нутгийн өдөр тутмын шийдвэр гаргалт, төсөв, орчны төлөвлөлт, нийгмийн үйлчилгээ, соёлын бодлого зэрэгт иргэдийн оролцоог уялдуулсан цахим ардчиллын систем болж төлөвшжээ.

Оролцооны хэлбэрийн хувьд Бразил, Исланд, Барселонагийн платформууд нь цахимд суурилсан санал асуулга, хэлэлцүүлэг, иргэний санаачилга, төсвийн хэлэлцүүлгүүдийг танхимын уулзалт, хөршийн хурал, нийтийн сонсгол зэрэг биеэр оролцох хэлбэрүүдтэй уялдуулан шат дараалсан, ил тод оролцооны процесс бүрдүүлсэн байна. Харин Энэтхэгийн “MyGov” платформ нь голчлон цахим оролцоонд тулгуурлаж, тодорхой модулиараа сайн дурын оффлайн үйл ажиллагаатай холбогдсон байгаагаараа онцлогтой.

Иргэдийн цахим оролцоог хэрэгжүүлэх институц, засаглалын зохион байгуулалтын хувьд Бразил Улсад Ерөнхийлөгчийн Тамгын газар, Энэтхэг Улсад Ерөнхий сайдын ажлын алба болон Үндэсний мэдээллийн төв зэрэг төв байгууллагууд үндэсний түвшний платформыг санаачлан хөгжүүлж, бүх яам, агентлаг, муж улсыг нэгдсэн дэд бүтцэд холбосон байна. Харин Испанийн Барселона хотын “Decidim.barcelona” платформыг хотын захиргаа удирдан зохион байгуулж, “Decidim Association” нь нээлттэй эхийн хөгжүүлэлт, олон улсын хамтын ажиллагааны сүлжээг хариуцан, орон нутагт төвтэй, бусад улс, хотод нэвтрүүлэх боломжтой загварыг хөгжүүлжээ. Харин Исланд Улсын Рейкьявик хотын “Better Reykjavík” платформ нь “Citizens Foundation” хэмээх иргэний нийгмийн байгууллага болон хотын захиргааны түншлэлийн үндсэн дээр хөгжсөнөөрөө онцлогтой. Үүнээс үзэхэд иргэдийн оролцооны платформыг тогтвортой хэрэгжүүлэх суурь нөхцөл нь улс төрийн манлайлал, албан ёсны бодлого, эрх зүйн дэмжлэг болохын зэрэгцээ уг платформыг байгууллагын өдөр тутмын үйл ажиллагаа, төлөвлөлтийн мөчлөгтэй институцийн хувьд уялдуулах, онлайн болон оффлайн хэлбэрийн оролцоог зөвшөөрөх шаардлагатай болохыг харуулж байна.

---oOo---